

Kochanej Zosi
Autor

IRENA SAWICKA.

GROBY KŁOSZOWE WE WSI ŚNIADKÓW GÓRNY (POW. GARWOLIŃSKI).

(Tombeaux sous cloches à Śniadków Górny, district de Garwolin).

WARSZAWA 1922.

ODBITKA Z „WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNYCH“ T. VII.

B. 1955

IRENA SAWICKA.

GROBY KŁOSZOWE WE WSI ŚNIADKÓW GÓRNY (POW. GARWOLIŃSKI).

(Tombeaux sous cloches à Śniadków Górny,
district de Garwolin).

Wieś Śniadków Górny (gm. Sobienie Jeziory) znajduje się na prawym brzegu Wisły, na tarasie nad starą aluwjalną doliną, stanowiącą obecnie łąki podmokłe, przez które w pobliżu Śniadkowa przepływa niewielki strumień błotnisty. Teren piaszczysty, na którym pobudowana jest wieś, stanowi dalszy ciąg wydm, częściowo rozwianych, ciągnących się do Sobień Jezior. W granicach wsi teren ten pokrywa warstwa próchnicy do 40-stu cm. grubości.

L. Sawicki, bawiąc w Śniadkowie, w sierpniu r. 1921, na badaniach archeologicznych, został poinformowany przez miejscowego sołtysa, że przy kopaniu dołu na podwórzu gospodarza Andrzeja Ziemby znaleziono naczynie, które pozostawiono na miejscu ze względu na to, iż zawierało ono kości. L. Sawicki przeprowadził natychmiastowe poszukiwania, w rezultacie których odkryto trzy groby kłoszowe. Nadmienić należy, iż według relacji sołtysa Kasprzaka, różnemi czasy odkopywano na terenie Śniadkowa Górnego naczynia, sądząc z opisu, z grobów tego samego typu.

Zanim przejdę do opisu zawartości poszczególnych grobów, kilka słów o ich rozmieszczeniu¹⁾. Groby znajdowały się częściowo na terenie podwórza gospodarza Ziemby, częściowo na terenie ulicy wiejskiej.

Spoczywały one w starym piasku wydmowym pod warstwą próchnicy, na poziomie 105 cm od powierzchni gruntu (rys. 1). Groby składały się z trzech kłoszów, pokrywających popielnice, ustawionych w trójkąt z jedną przystawką po-

¹⁾ Wszelkie dane, dotyczące terenu oraz rozmieszczenia grobów, zaczerpnięte są z notat L. Sawickiego.

środku (rys. 2). Podkreślić należy brak wszelkiej osłony ochronnej. Klosz oraz popielnica z grobu pierwszego zostały częściowo zniszczone podczas przypadkowego ich odkrycia przy kopaniu dołu na słup ogrodzenia.

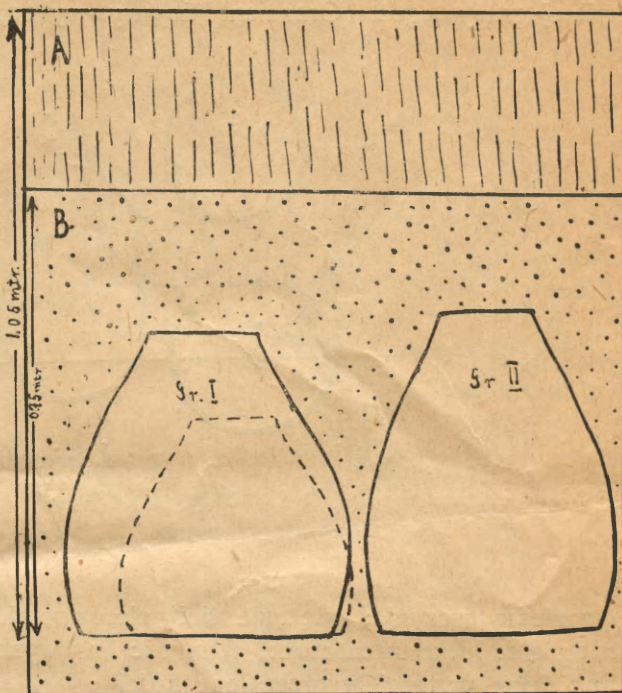
Grób I-szy składał się z klosza, popielnicy oraz miski ją pokrywającej.

Klosz (rys. 3), częściowo uszkodzony, ulepiony z gliny zmieszanej z tłuczonym granitem. Powierzchnia szorstka na skutek obmazywania rzadką gliną, barwa żółtawo-szara, przy krawędzi bardziej szara, powierzchnia wewnętrzna gładka, ciemna. W przełomie barwa szara zajmuje prawie całą grubość, prócz warstewki powierzchniowej żółtawej $\frac{1}{2}$ —1 mm. grubości. Kołnierza brak, krawędź nieco falista, lekko wygniatana palcem.

Klosz ten zasługuje na szczególną uwagę ze względu na otwór, znajdujący się poniżej dna, które zostało zniszczone przy kopaniu wyżej wzmiankowanego dołu. Otwór, niestety, jest również uszkodzony, jedynie dolna krawędź dochowała się w całości, oraz drobne

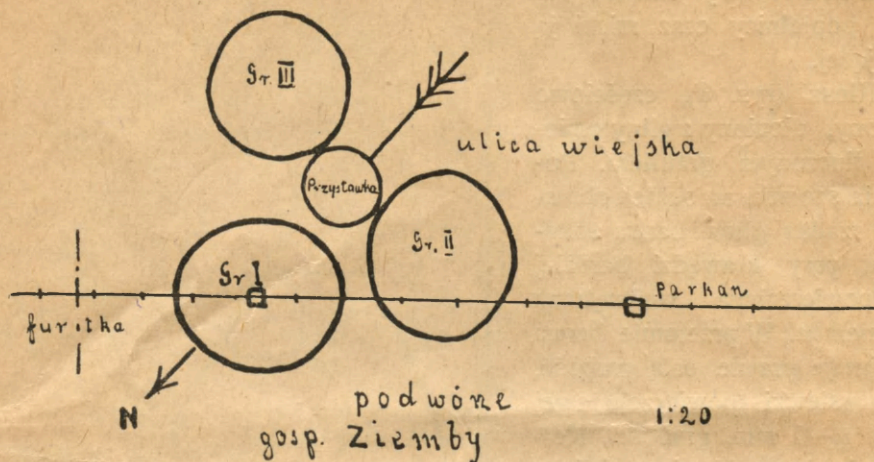
fragmenty krawędzi bocznych. Otwór ten wytworzono celowo przed wypaleniem naczynia, jak o tem świadczy gładka krawędź dolna, otrzymana zapewne na skutek naciskania narzędziem płaskim, i wypukłość, znajdująca się pod tą krawędzią, spowodowana tymżeż naciskaniem. Długość otworu 90 mm, przypuszczalna wysokość 10—15 mm, o czem można sądzić według zaokrąglenia krawędzi bocznych, szerokość krawędzi dolnej 7—17 mm. Wymiary klosza: wys. 50 cm, na wysokości 325 mm., największa średnica brzuśca 490 mm, średnica otworu 412 mm, średnica dna 190 mm.

Popielnica (rys. 6) zrobiona z gliny zmieszanej z drobno tłuczonym granitem. Powierzchnia zewnętrzna obmazywana i starannie gładzona, barwy brunatnej z połyskiem, wewnątrz ciemniejsza, w przełomie jasna. Popielnica jest kształtu baniastego z kołnierzem pochyłym, bardzo lekko wywiniętym na samej krawędzi. Przejsie od brzuśca do kołnierza łagodne. Poniżej kołnierza biegnie lekka wypukłość, na której znajduje się ornament, składający się z trzech lekkich wgłębień okrągłych uszeregowanych poziomo, wgłębienia te są jednak mniejsze, niż w zwykłym palcowym (około 5-ciu mm średnicy); ornament ten powtarza się 10 razy w odstępach 30—60 mm. Obok poprzedniego na popielnicy tej widzimy ornament drapany: dwie grupy równo-

Rys. 1. Przekrój warstwy z grobami kloszowymi w Śniadkowie górnym (pow. garwoliński)
A=próchnica, B=piasek.

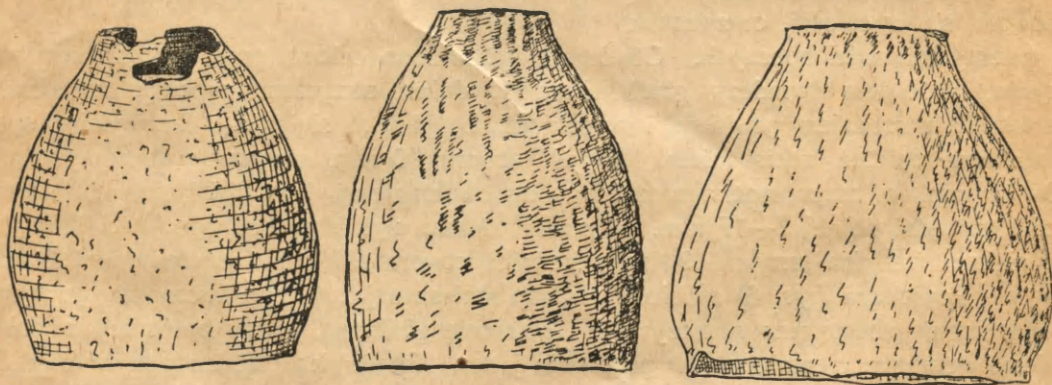
ległych linii drapanych, potrójnych (parokrotnie niewyraźnie zaznaczona czwarta), tworząc kąt ostry spuszczają się na górną powierzchnię brzuśca, bądź to zachowując kolejność do poprzednio wymienionego ornamentu, bądź też biorąc początek z poszczególnej grupy tegoż. Ornament linjowy wykonano częściowo przed, częściowo po

Rys. 2.

wypaleniu naczyń; natężenie linii nierównomierne, miejscami są one przerywane, naogół b. lekko zaznaczone. Długość linii wynosi około dwudziestu kilku milimetrów. Popielnicę wypełniały przepalone kości.

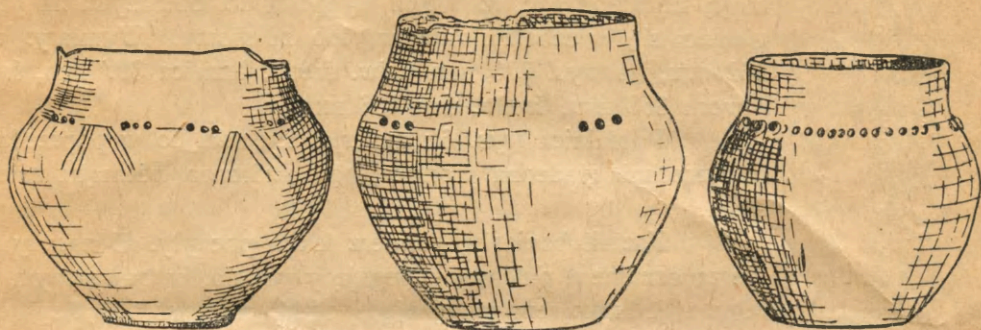
Wymiary popielnicy: Wys. 245 mm, na wys. 137 mm. największa średnica brzuśca 288 mm, wys. kołnierza 67 mm., średnica otworu 208 mm, średn. dna 114 mm.

Rys. 3—5. Klosze gliniane z Śniadkowa Górnego. (Rys. 3—4, $\frac{1}{12}$ w. n., rys. 5. $\frac{1}{8}$ w. n.)

Miska (rys. 9) ma powierzchnię gładzoną barwy szarawo-brunatnej. Dno wyraźnie wykształcone. Ornamentu i ucha brak. Wymiary: wys. 91 mm, średn. otw. 219 mm, średn. dna 91 mm.

Grób II-gi. Skład grobu taki sam, jak w poprzednim. Kłosz (rys. 4), nieco uszkodzony, pod względem materiału nie różni się od kłosza z grobu I-go. Kształt analogiczny, lecz spłaszczony, przekrój poziomy owalny; uwidaczniają to wahania wymiarów średnicy brzuśca i otworu podane poniżej. Krawędź ugniatana palcem. Wymiary kłosza: wys. 530 — 557 mm, na wys. 490 mm, najw. średnica brzuśca 423—462 mm, średn. otworu 380—430 mm, śr. dna 176 mm.

Rys. 6—8. Popielnice gliniane z Śniadkowa Górna. $\frac{1}{6}$ w. n.

Popielnica (rys. 7). Gлина również z domieszką tłuczonego granitu. Powierzchnia zewnętrzna i wewnętrzna gładzona, barwa powierzchni zewnętrznej lekko czerwona, miejscami szara, wewnętrzna jest ciemna. Kształt analogiczny do popielnicy z grobu I-go. Ornament palcowy składa się z pięciu grup uszeregowanych poziomo u nasady kołnierza, po 3 odciski w każdej grupie. Średnica poszczególnego odcisku wynosi około 10 mm. Wymiary: wys. 270 mm, na wys. 148 mm, najw. średnica brzuśca 312 mm, średn. otworu 221 mm, średn. dna 143 mm, wys. kołn. 70 mm.

Rys. 9—10. Miski gliniane z Śniadkowa Górna. $\frac{1}{4}$ w. n.

Popielnica zawierała przepalone kości, na których spoczywały szczypcy żelazne, stąd na paru fragmentach kości ślady rdzy.

Szczypcy (rys. 11) są mocno zardzewiałe, zachowały jednak dość wyraźnie kształt pierwotny. Zrobione z jednego kawałka żelaza, posiadają u góry okrągłe uszko, wąskie zaś ramiona rozszerzają się łopatkowato u dołu. Krawędzie dolne zagięte do wewnątrz. Wymiary: dł. 83 mm, średn. uszka 11 mm, szer. ramion 6 mm, szer.

części dolnej 31 mm. Miska (rys. 10), głębsza niż okaz z grobu I-go, ma również powierzchnię gładzoną barwy brunatno-szarej. Wymiary: wys. 91 mm, średn. otw. 218 mm, średn. dna 82 mm.,

Rys. 11.
Szczypcy żelazne
z Śniadkowa Gór., w. n.

Grób III-ci. Skład taki sam, co dwu pierwszych.

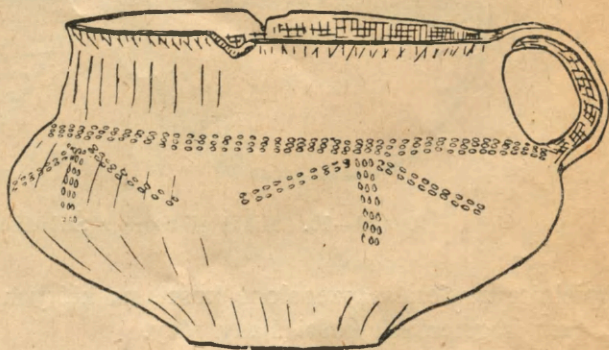
Klosz (rys. 5), znacznie mniejszy od poprzednich, posiada jednak właściwe im cechy charakterystyczne pod względem materiału i kształtu. Ślady włókien roślinnych na powierzchni zdają się świadczyć, iż w tym wypadku do obmazywania posługiwano się wiechciem z traw, lub ze słomy. Wymiary: wys. 362 mm, na wys. 270 mm najw. średn. brzuśca 397 mm, średn. otworu 358 mm, średn. dna 166 mm.

Popielnica (rys. 6); materiał ten sam co w poprzednich, powierzchnia gładzona szorstka, barwa żółtawa, wewnątrz bardziej szara.

Kształt baniasty; kołnierz lekko pochyły. U nasady kołnierza ornament palcowy obiegający wokoło, w tym samym szeregu w jednakowym mniej więcej oddaleniu występują trzykrotnie małe podwójne guzy również z odciskiem na każdym z nich. Średnica guza około 12—15 mm. Wymiary popielnicy: wys. 234 mm, na wys. 120 mm największa śr. brzuśca 244 mm, wys. kołnierza 55 mm, średn. otworu 182 mm, średn. dna 119 mm.

Miska nie dochowała się w całości. Na zasadzie większego fragmentu można stwierdzić, że nie różni się zasadniczo od poprzednich. Wymiary w przybliżeniu: wys. 65 mm, śred. otworu około 77 mm, średn. dna 70 mm.

Między trzema kloszami, jak to już zaznaczyłam, znajdowała się przystawka zdobiona o powierzchni czarnej, starannie gładzonej, częściowo z połyskiem. Kształt przystawki uwidacznia rys. 12. Poniżej nasady kołnierza występuje ornament kłóty, potrójnym szeregiem okalając naczynie, zbiega się po obu stronach ucha. W trzech punktach spuszcza się na brzusec festony, wykonane tą samą techniką. Na uchu dwa, biegnące wzdłuż, wgłębienia wytwarzają trzy równoległe wypukłości. Wymiary przystawki: Wys. 122 mm, najw. średn. brzuśca 218 mm, średn. otworu 174 mm, średn. dna 75 mm, wys. kołnierza 35 mm, od krawędzi do nasady ucha 55 mm, sz. ucha 28 mm. Bliskość w rozmieszczeniu, obecność jednej tylko przystawki, jak również jednolity charakter inwentarza grobów wskazuje na ich jednoczesność.

Rys. 12. Śniadków Górny. 1/3 w. n.

Każdy z trzech grobów składał się z popielnicy przykrytej miską, następnie

kloszem. Są to zasadnicze części składowe w grobach tego typu i pod tym względem groby z Śniadkowa nie różnią się od analogicznych, znalezionych w Prusach Królewskich¹⁾, Stopnickiem²⁾ i Opatowskiem³⁾ (wymieniam tu tylko tereny, na których znaleziono większe zespoły grobów kloszowych).

Klosze, jak to wynika ze szczegółowego opisu, są wszystkie trzy tego samego typu. Ustosunkowanie wymiarów waha się w niewielkich granicach; największa średnica brzuśca zbliżona jest do wysokości, w kloszu z grobu III-ciego przewyższając ją nieznacznie, zwężenie ku otworowi niewielkie. Kołnierza brak. Ornament nie występuje. Klosze, analogiczne do okazów ze Śniadkowa, spotykamy w Prusach Królewskich w Brąchnówku i Gogolewie⁴⁾, w pow. stopnickim w Janinie⁵⁾ i w opatowskim w Glince, gdzie na 6 kloszów, wydobytych w całości i reprodukowanych — 4 nie posiadają ornamentu i kołnierza⁶⁾, sądząc zaś z opisu, materiału i charakterystyczne ugniatanie krawędzi palcem też samo, co w kloszach ze Śniadkowa. W miejscowościach tych równorzędnie występują klosze ornamentowane z kołnierzem.

Ciekawy przyczynek do charakterystyki tego obrządku grzebalnego stanowi otwór w kloszu z grobu I-go, opisany powyżej na właściwym miejscu. Analogji dla tego rodzaju otworu bocznego w bliskości dna w znanych mi opisach grobów kloszowych nie znalazłam. Lissauer⁷⁾, opisując groby kloszowe z Densdorf, wspomina o otworach, znajdujących się w dnach niektórych kloszów i popielnic; powołując się na wyjaśnienie ich przez Vossa i innych na gruncie ceramiki łużyckiej, jako drogi wchodzenia i wychodzenia duszy, zastosowuje termin „otworu duszy“. Wyjaśnienie to zdaje się być jedynie słusznym również i w tym wypadku.

Przechodząc do popielnic, na wstępie należy zaznaczyć jednolitość ich typu. Zrobione z delikatniejszego, niż klosze, materiału, nie są jednak pozbawione domieszki tłuczonego granitu. Powierzchnia gładzona.

Wszystkie trzy są baniaste—średnica brzuśca przewyższa wysokość, średnica otworu stanowi w popielnicach z grobu I-go i II-go około $\frac{2}{3}$, w popielnicy z grobu III około $\frac{3}{4}$ średnicy brzuśca. Zdobienie występuje tylko u nasady kołnierza, ornament palcowy lub zbliżony doń stanowi motyw zasadniczy. Podkreślone powyżej cechy charakterystyczne popielnic wskazują na ich bardzo ściśle pokrewieństwo z ceramiką grobów skrzynekowych. Prof. Kostrzewski w swej „Wielkopolsce“⁸⁾ podaje

¹⁾ G. Ossowski. „Prusy Królewskie“, Kraków 1879. Wyd. Komisji Arch. Akad. Umiejęt.

²⁾ Er. Majewski. Zabytki przeddziejowe we wsi Janina w pow. Stopnickim. „Światowit“, t. III r. 1901.

³⁾ Z. Lenartowicz. „Cmentarzysko grobów kloszowych we wsi Glince w pow. opatowskim“. „Przegląd Archeologiczny“ nr. 3 — 4. Poznań 1920 — 21.

⁴⁾ Ossowski: str. 130, tabl. XXX, rys. 2, tabl. XXI rys. 8.

⁵⁾ Muzeum Przedhistoryczne im. Er. Majewskiego T. N. W. nr. inwentarza 16418, 16434, 16435.

⁶⁾ Lenartowicz: str. 135 rys. 5, str. 136 rys. 9, str. 138 rys. 11, str. 139 rys. 24.

⁷⁾ „Verhandl. der Berliner Gesellschaft für Anhr., Ethnol., und Urgeschichte“, 1895 str. 114 — 115.

⁸⁾ J. Kostrzewski: Wielkopolska w czasach przedhistorycznych. Poznań, 1919, str. 108, rys. 331.

popielnicę, identyczną niemal z popielnicą z grobu III, jako typową dla grobów skrzynkowych z wczesnego okresu „La Tène“. Bardzo zbliżoną do poprzednich pod względem kształtu (jest ona nieco smuklejsza) i ornamentu jest popielnica z grobu I w Glince¹⁾, zdobi ją ornament palcowy łącznie z linjami skośnymi w grupowaniu analogicznym do występującego w popielnicy z grobu I w Śniadkowie. W Janinie jedna z popielnic²⁾ o gładzonej powierzchni brzuśca posiada analogiczny zarys brzuśca i dna; uszkodzona część górna nie pozwala jednak ustalić całkowitego jej kształtu. Na popielnicy z grobu kloszowego w Gogolewie (Prusy Królewskie)³⁾ przy podobieństwie kształtu widzimy zastosowanie tegoż ornamentu palcowego i guzów. Obok tych okazów zarówno w Glince, Janinie, jak i Prusach Królewskich występują naczynia zbliżone pod względem kształtu, różnią się one jednak od popielnic ze Śniadkowa odmienną ornamentyką, obmazywaną szorstką powierzchnią brzuśca i obecnością uch.

Miski o wykształconem dnie, lekko zaokrąglonych ściankach, bez uch i ornamentu, a więc analogiczne do okazów z Śniadkowa, przeważają w inwentarzu grobów z Glinki,⁴⁾ w Janinie jeden tylko okaz⁵⁾ pozbawiony jest ucha. W Glince miskom tego typu towarzyszą miski o wywiniętej krawędzi z szyjką lub bez, w Janinie miski zbliżone kształtem, lecz opatrzone małym uszkiem. W Prusach Król. w grobach kloszowych zachodzą wyłącznie pokrywy czapkowate zaokrąglone, zwykle z uchem, również w grobach skrzynkowych na tym terenie przeważają one, znacznie mniej liczne są miski o wykształconem dnie.

Przystawka starannością wyrobu wyróżnia się w inwentarzu grobów z Śniadkowa. Niska o dużej wydętości brzuśca, pochyłym kołnierzu, wywiniętym na krawędzi, o dużym i szerokim uchu. Podobne doń naczynie — również przystawka — pochodzi z grobu III w Glince.⁶⁾ Posiada ono identyczne, sądząc z opisu i rysunku, ucho, wyrastające wprost z krawędzi o analogicznych dwu rowkach podłużnych, wytwarzających trzy biegnące wzdłuż wypukłości. Ornament wykonany częściowo tą samą techniką o podobnym rozmieszczeniu. Możliwym jest, że przystawka z grobu II w Glince „wytwornej roboty z czarnej gliny“ była również zbliżona do poprzedniej, ubolewać należy, „iż zaginęła ona w miejscu przechowania“⁷⁾. Dwa naczynia, pochodzące z grobów kloszowych w Janinie, wykazują dużą analogię pod względem kształtu z przystawką z Śniadkowa, są jednak znacznie większe, grubszej roboty, barwy brunatnej. Jedno z nich bez ucha, ornamentowane tą samą techniką⁸⁾, drugie⁹⁾, nieornamentowane posiadało ucho połączone z krawędzią naczynia, niestety, całkowicie zniszczone. Zapewne z grobów skrzynkowych pochodzi, według odnośnego objaśnie-

1) Lenartowicz: l. c. str. 135 rys. 1.

2) Muz. Przedh. im. Er. Majewskiego T. N. W. Nr. inw. 16430.

3) Ossowski: l. c. tabl. XXXI rys. 1.

4) Lenartowicz: l. c. str. 135 rys. 2, str. 137 rys. 14, str. 39 rys. 26, 29.

5) Muz. Przedh. im. E. Maj. T. N. W. nr. inw. 16424.

6) Lenartowicz: l. c. str. 137, rys. 13.

7) Lenartowicz: l. c. str. 136, autor wspomina tamże o otworze „wylupanym“ w kloszu, w którym to stała przystawka, brak jednak szczegółowych danych dotyczących owego otworu zaznaczonego na rys. 9.

8) Nr. inwent. 16.438.

9) Nr. inwent. 16.437.

nia, naczynie nieornamentowane, podane w „Albumie zabytków przedhistorycznych W. Ks. Poznańskiego“¹⁾; jest ono najbliższe kształtem przystawce z Śniadkowa. Tą samą technikę ornamentowania spotykamy na popielnicach i przystawkach z grobów skrzynkowych w Prusach Królewskich.

Charakterystyczne dla grobów kloszowych ubóstwo w wyroby metalowe uwiadcza się i w Śniadkowie. Jedyny przedmiot żelazny — szczypce, znalezione w popielnicy z grobu II-go, łopatkowatym, trójkątnym zakończeniem i wąskością ramion, zbliżone są do szczypiec właściwych kulturze grobów skrzynkowych i kloszowych z okresu halsztackiego²⁾; brak charakterystycznej dla tego okresu osuwki wskazuje jednak na późniejsze ich pochodzenie, co potwierdza zagięcie krawędzi dolnych do wewnątrz. Jest ono właściwe okazom z późnego okresu la Tène i w tym to czasie znajdujemy najbliższe analogie dla szczypiec z Śniadkowa. W okr. burgundzkim występują wówczas szczypce kształtem zbliżone do halsztackich, długość ich dochodzi do 8 cm, szerokość u dołu 3 cm, (szczypce z Śniadkowa mają te właśnie wymiary dł. 8,3 cm sz. 3,1 cm³⁾). Zbliżone pod względem kształtu szczypce pochodzą z Narwy z grobu skrzynkowego⁴⁾. W grobach kloszowych w Glince wyrobów metalowych brak, w Janinie znaleziono ich kilka między innymi fibule, (nie była ona jednak nigdzie publikowaną, zaś muzeum, w którym się znajduje, nie jest obecnie dostępne).

Widzimy więc na zasadzie opisu i przytoczonych analogij, że budowa grobów kloszowych z Śniadkowa Górnego jest typową dla tego obrządku grzebalnego. Ceramika wykazuje duże analogie z ceramiką innych grobów kloszowych i świadczy dobitnie o najbliższym pokrewieństwie z grobami skrzynkowymi. Zarówno ceramika, przedewszystkiem zaś szczypce pozwalają nam chronologicznie zaliczyć groby z Śniadkowa Górnego do okresu la Tène, przypuszczalnie późniejszego.

Inwentarz grobów z Śniadkowa jest własnością pracowni Archeologicznej Tow. Nauk. Warsz. i tamże został opracowany.

R É S U M É.

Les trois tombes à incinération, découvertes par M. L. Sawicki se trouvaient sur le territoire du village Śniadków Górny, situé sur la terrasse de la rive droite de la Vistule.

A 1, 55 mtr. au-dessous du niveau du sol étaient déposées dans du sable des urnes cinéraires; elles contenaient des os brûlés, dans une d'elles se trouvaient des pinnettes en fer. Les urnes étaient recouvertes d'écuelles et pardessus de grands vases en argile d'un travail grossier. De ces vases là provient la dénomination de ce genre de sépultures „tombeaux sous cloches“.

¹⁾ Zeszyt III. Wydał dr. Erzepki i J. Kostrzewski: tabl. XLVIII rys. 4.

²⁾ Kostrzewski: „Wielkopolska...“ str. 102, rys. 314.

³⁾ J. Kostrzewski: Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit. I Teil. „Mannus—Bibl. Nr. 18“. Lipsk 1919, rys. 135.

⁴⁾ Ossowski: tabl. XXXV rys. 3a).

B.1955

Les trois tombeaux étaient disposés en triangle, un vase ornementé d'un travail délicat était placé au milieu.

L'auteur donne une description détaillée du mobilier des trois tombeaux et fait des rapprochements avec d'autres tombeaux de ce genre (distr. de Stopnica, d'Opatów, la Prusse occidentale).

Les tombeaux de Śniadków prouvent encore une fois la proche connexion existant entre les tombeaux sous cloche et les tombeaux à cistes en pierre.

Les tombeaux de Śniadków appartiennent à la période de La Tène.

IHKM

alt. 69/739